

Szabadság vagy homok

Nagyapám azt mondta, nagyon meg fogjuk bánni, ha képviselővé választjuk a szakállast, mert az az ember arra sem képes, hogy egy kocsi homokot hozasson az utcába. Bennünket azonban nem a homok érdekelt, hanem a szabadság. Ezt nem mondtuk, mert nem akartuk megbántani tatát; egyébként is nagyon ideges volt azon a gyűlésen, amire együtt mentünk el: tata, apám és én.

Amikor apám fiatal volt, valaki azt mondta neki, három választása van: vagy a pártba lép be, vagy a munkásrészegbe, vagy mind a kettőbe. Ő pedig azt mondta erre, hogy a negyedik lehetőséget választja. Ezt gyakran elmesélte, ha voltak nálunk, csak akkor nem hozta szóba, amikor tata is jelen volt. Nagyapám ugyanis tagja volt a pártnak, igaz, erről nem beszélünk, és bennem úgy is maradt meg, hogy kötelező volt belépnie; ami akkor logikusnak tűnt, hiszen mások tehetek arról is, hogy nagyapám legszebb fiatal éveit a fronton, majd pedig orosz hadifogságban töltötte.

Azt már nem tudom, miért együtt mentünk el a jelölőgyűlésre 1989 júliusában. Nagyon meleg volt. Nem véletlen, hogy a másnapi újságban így kezdődött a gyűlésről szóló beszámoló: „A két (vagy már három?) napja tomboló, harminc fok fölötti hőség felsorrásiótta volna akkor is az algyői Kosárfonó utcai általános iskola egyik tantermét tegnap este, ha a kedélyek hőfoka egyébként is nem lett volna meglehetősen...” Igen, ez pontosan így volt. Az iskola tantermében, ott, ahol én négy évig tanultam, nagyon sokan ültek, mi középtájt foglaltunk helyet, hátul néhány harminc év körüli falubeli fiatal az asztalra telepedett. A teremben eleinte csönd volt, a jelöltek egymás után mutatkoztak be. Amikor a szakállas tanár úrra került a sor, nem ő, hanem egy bajszos férfi lépett a mikrofonhoz; apám azt mondta izgatottan, hogy ez az ő katonatársa, Gábor, akiről azt hallotta, hogy színész lett. A színész izgatott hangon bejelentette, hogy a Magyar Demokrata Fórum jelöltje Raffay Ernő, mire hátul a fiatalok tapsolni kezdtek; valaki azt mondta, hogy éljen, és a taps az egész teremben elterjedt, mi is tapsoltunk apámmal, nagyapám gyanakodva nézett. A tanár úr világosan, érthetően beszélt, s amikor arra került a sor, hogy az állampárt milyen ígéreteket tett az embereknek, hátul a fiatalok közül valaki felkiáltott, hogy hát igen, az ígéretekből nem lett semmi. A tanár úr feleltem a jobb kezét, mintha jelentkezni akarna, mutató és középső ujjá azonban szétnyílt; a betűt formált, mire a fiatalok megint tapsolni kezdtek.

Akadt, aki kokárdát tűzött a munkásruhájára, úgy jött el, és komolyságot parancsoló arccal nézett körbe. Akkor hallgatott, később, egy másik fórumon azonban megkérdezte, el lehetne-e intézni, hogy a gyilkosokat átadják az áldozatok családjának. Milyen naiv emberek vannak, mondta erre apám. Egy bácsi vagy tizenöt percen át beszélt, rendíthetetlen nyugalommal, nem nagyon értettük, miről, s amikor rászóltak, hogy hagyja már abba, megharagudott, és azt kiáltotta, a jelenlegi határok nem maradhatnak változatlanok. Valaki megjegyezte, sajátságos választja. Ezt gyakran elmesélte, ha voltak nálunk, csak akkor nem hozta szóba, amikor tata is jelen volt. Nagyapám ugyanis tagja volt a pártnak, igaz, erről nem beszélünk, és bennem úgy is maradt meg, hogy kötelező volt belépnie; ami akkor logikusnak tűnt, hiszen mások tehetek arról is, hogy nagyapám legszebb fiatal éveit a fronton, majd pedig orosz hadifogságban töltötte.

Azt már nem tudom, miért együtt mentünk el a jelölőgyűlésre 1989 júliusában. Nagyon meleg volt. Nem véletlen, hogy a másnapi újságban így kezdődött a gyűlésről szóló beszámoló: „A két (vagy már három?) napja tomboló, harminc fok fölötti hőség felsorrásiótta volna akkor is az algyői Kosárfonó utcai általános iskola egyik tantermét tegnap este, ha a kedélyek hőfoka egyébként is nem lett volna meglehetősen...” Igen, ez pontosan így volt. Az iskola tantermében, ott, ahol én négy évig tanultam, nagyon sokan ültek, mi középtájt foglaltunk helyet, hátul néhány harminc év körüli falubeli fiatal az asztalra telepedett. A teremben eleinte csönd volt, a jelöltek egymás után mutatkoztak be. Amikor a szakállas tanár úrra került a sor, nem ő, hanem egy bajszos férfi lépett a mikrofonhoz; apám azt mondta izgatottan, hogy ez az ő katonatársa, Gábor, akiről azt hallotta, hogy színész lett. A színész izgatott hangon bejelentette, hogy a Magyar Demokrata Fórum jelöltje Raffay Ernő, mire hátul a fiatalok tapsolni kezdtek; valaki azt mondta, hogy éljen, és a taps az egész teremben elterjedt, mi is tapsoltunk apámmal, nagyapám gyanakodva nézett. A tanár úr világosan, érthetően beszélt, s amikor arra került a sor, hogy az állampárt milyen ígéreteket tett az embereknek, hátul a fiatalok közül valaki felkiáltott, hogy hát igen, az ígéretekből nem lett semmi. A tanár úr feleltem a jobb kezét, mintha jelentkezni akarna, mutató és középső ujjá azonban szétnyílt; a betűt formált, mire a fiatalok megint tapsolni kezdtek.

Bakos András

Polgári élet a reformkori Szegeden

Politika, kaszinó, teátrum

Nemes Szabad Királyi Szeged Városának Banát felől való Tekintete.

Uiberlicht der königl. Freystadt Szegedin von der Bannater Seite

Szeged látképe a 19. század közepén

Szeged polgárainak reformkorszaki fejlődése a 19. század első felében erősebb volt, mint számos más magyarországi város lakóinak modernizációs hajlama. A Tisza-partján élő civisek látványosan gyarapították vagyonukat a reformkorban, ami megmutatkozott a város arculatának átalakulásában, s abban, hogy Szeged az országos kereskedelem egyik gócpontja lett.

A röviden polgárosodásnak nevezett társadalmi modernizációs fordulatot Nyugat-Európával ellentétben nálunk a nemesség indította el, amely a napóleoni háborúk gerjesztette konjunkctúra hatására anyagilag megerősödött, s gazdasági, valamint kulturális téren is a polgári eszmények követőjévé vált. Ezt mutatja ésszerű gazdálkodói látásmódja, lakáskultúrája, vagy az irodalom és a képzőművészetek iránti fogékonysága. Az így megerősített gazdasági-kulturális háttér befolyásolta a nemesség politikai gondolkodásmódját is, és felkarolta a polgári reformok ügyét, amelyet az úgynevezett reformországyúlések is képviselt. – I. Ferenc 1792-es trónra kerülése, illetve a francia háborúk kezdete óta a haladást és a modernizációt immár nem a felvilágosult gondolkodásának ismert bécsi udvar képviselte, hanem egyre inkább, az 1830-as évektől pedig egyértelműen a polgárosodó nemesség – állapítja meg dr. Marjanuc László történész.

Nyugati minták

A városokban élő polgárgal rendelkező lakosok társadalmi helyzetüket és tökeerejük tekintetében nem hasonlíttak a nyugat-európai polgársághoz. Bár a polgári eszmény gyökereit a szabad királyi városok lakói körében is, az úgynevezett rendi polgárok nagy része a re-

formkor kezdetén is előbbre valónak tekintette saját kiváltságait, mint a társadalmi válaszfalakat lebontó modern politikai gondolkodást. Ez a megállapítás azonban nem egyformán érvényes a magyarországi városokra. Szeged például azok közé tartozott, ahol a polgárok reformkorszaki fejlődése erősebb volt az átlagosnál, szemben például Pozsony vagy Debrecen polgárságának törekvésével. A szegedi városiak tehát társadalmi céljaik tekintetében nem különböztek a hozzájuk hasonló nyugati polgároktól. Főbb jellemzőik a takarékoskodás, a gondos és szorgalmas munkavégzés és a honpolgári hűség voltak. Ez utóbbi azért is érdekes, mert Szegeden ekkor zömében idegen eredetű – szerb, német és zsidó – polgárok éltek. Mindhárom etnikumra azonban erős asszimiláció jellemző, s a magyarosodás hangulatával áthatott reformkorban az idegen polgárság politikai és nyelvi tekintetben is magyarrá vált.

Vagyonosodó civisek

A szegedi polgárokat tagolhatjuk jogi és társadalmi szempontból. Előbbi szerint megkülönböztetjük a polgárgal rendelkezőket (civis, Bürger) és a nem teljes jogú lakosokat (incolla), akik többnyire zsellérsztásban szabadon dolgozhattak a városban, lakhatás fejében kivették részüket a közterhekből, de polgárgal nem élvezhették. Arányuk 1828-ban egyenlő volt, illetve háromnegyed volt. Társadalmi szempontból három csoportra tagolhatjuk őket. Elsőként a középkori hagyományos „Bürgerschaftra”, akik azonosak a polgárgal rendelkezők rétegével. Foglalkozásukra nézve a polgárgal összekötött céhes szakmák mesterei, illetve grémiumkereskedők alkották ezt a csoportot. De találunk közöttük polgárgal rendelkező földművese-

Családok

A reformkori Szeged ismert családjai közé tartozott a Vedres család. *Vedres István* a város híres földmérője nagy szerepet játszott Szeged arculatának kialakításában. Az elithez sorolható a nemesi Korda család, amelynek a városban is volt háza. A Schaefferek Elzászból bevándorolt nemese, akik vaskereskedéssel foglalkoztak. Lakásuk fennmaradt leírásából tudható, hogy a ház padozatát rózsafából készítették, az intarziás bútortokokat Németországból hozatták, a freskók és festmények holland mesterek alkotásai voltak. A polgárok ízlésvilágára jellemző, hogy lakásaik-

ban műves, fényezett, kárpított bútordarabokat helyeztek el, az egyes szobáknak – fogadó-, dolgozó- és hálószoba, szalon – más-más funkciói voltak. Híres reformkori család volt még Dáni és a Kárász család. Ez utóbbi birtokos nemesi család városi kúriája a mai Kárász utca és Klauzál tér sarkán állt. A szabad iparból élő gazdag családok közül kiemelkedett az Ábrahám család, amelynek hajósgazda tagja, *Ábrahám József* olyan vagyonos volt, hogy a városban csak parasztnabokként ismerték. Híres hajós családnak számított még a Zsótér család is.

ket is, hiszen Alsóvárosban a polgárgal rendelkezők aránya 20, a Palánkban 28, Felsővárosban 12 százalékra rúgott. Őket tekinthetjük a rendi polgárság tagjainak. A második társadalmi csoport a mezővárosokra emlékeztető parasztpolgárok, tőzsérek, gazdák, paraszttrendű szabad iparosok rétege. Akadtak tehát polgárgal bíró civisgazdák, és éltek polgárgal nélküli gazdavállalkozók is a városban. Legtipikusabb szegedi alakja a hajósgazda volt. Általában a ma vállalkozónak nevezhető polgári osztály lakó- és telephelyét Felsővárosban rendezte be. Érdekes, hogy mégis itt a legkisebb a rendi polgárok aránya. Ez összefüggött a városrészt adottságával (Tisza-part, tavak, rétek), amelyekre a különböző hajózási, halászati vállalkozások települtek. Ezek haszna már fontosabb értékévé vált, mint a polgárgal megszerzése. Másfajta polgárságot jelentett az alapvetően terménykereskedelemtől meggazdagodott tőkés-burzsóá réteg. Jobbára

bevándorolt zsidó (Deutsch, Wodianer), kisebbségtől gazdag német (Götz, Schaeffer) családok alkották ezt a típust, akik Nyugatról érkezve, az ottani ésszerű gazdálkodás követelményeit ültették hazai környezetbe, mozgósították kapcsolataikat, és polgári jómódra tettek szert. Vagyonban túlszámalyták a Palánk civiseit. A reformkor mindhárom csoport számára az anyagi megerősödés és kulturális felemelkedés lehetőségeit kínálta. Ez a fellendülés megmutatkozott a város külső képén is: új, modern középületek és magánpaloták épültek.

Társasági fórumok

A polgárosodást nemcsak arról lehet lemérni, mivel foglalkoztak az emberek, hanem arról is, hol és miként múltatták szabadidejüket. A reformkorban szaporodtak a társas élet fórumai. A nemzeti kaszinó alapításával szinte egy időben, 1829-ben Szegeden is létrejött a belvárosi kaszinó, amely a

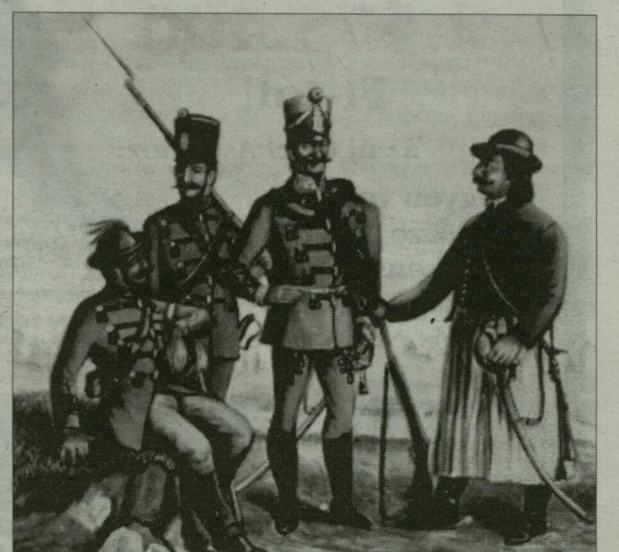
polgári közélet fejlettségének fokmérője. A kaszinó ebben az időben elsősorban a kulturalközvetítés színhelye, másodsorban pedig a gazdasági, üzleti ügyek megbeszélésének terepe, s a szerencsejátéknak – főleg a kártyának – csupán mellékes szerep jutott a közösségi összejöveteleken. Hamarosan Felső- és Alsóvárosban is szerveződött egy-egy társas fórum az iparosok, illetve a polgárosodó parasztság számára. A kaszinókban nem járó városiakok kocsiműködésben, kávéházakban tölthették el szabadidejüket, az útutazók pedig fogadóknál szállhattak meg. A kultúrára fogékonyvá vált városban a színházba járás is része volt a reformkori polgári életnek. Az első magyar teátrum Szegeden 1845-ben, a mai Hági helyén jött létre. Ugyanebben az évben alakult meg a Szeged-Csongrád Takarékpénztár, ami abból a szempontból fontos, hogy ettől kezdve a városi közélet centruma az Oskola utcából a Kárász utcába helyeződött át, ahol a modern piac, valamint ésszerű gazdálkodás követelményeit ültették hazai környezetbe, mozgósították kapcsolataikat, és polgári jómódra tettek szert. Vagyonban túlszámalyták a Palánk civiseit. A reformkor mindhárom csoport számára az anyagi megerősödés és kulturális felemelkedés lehetőségeit kínálta. Ez a fellendülés megmutatkozott a város külső képén is: új, modern középületek és magánpaloták épültek.

A szegedi polgárok reformkorszaki fejlődése akkor is megmutatkozott, egy emberként támogatták a pozsonyi országgyűlésen megfogalmazott újító elképzeléseket. Majd pedig mikor Bécs ellenézte a szentesített törvények következetes végrehajtását, és emiatt kitört a szabadságharc, Szeged tetteivel is igazolta ragaszkodását az 1848-ban elindított változásokhoz. A városban szerveződött nemzetiség az elsők között esett át a tűzkeresztiségen a szerbek által kirobbantott délvidéki harcokban.

Hegedűs Szabolcs

Dél-alföldi népviselet

Nemzetőrök Szegeden